

Раздел 4. «Экономика. Общеобразовательные, социально-гуманитарные и фундаментальные дисциплины»

FTAMP 11.15.82
ӨОЖ: 343.352

DOI [10.53002/047](https://doi.org/10.53002/047)

А.Б. Канатбаева, Э.Г. Лобанова

*Қарағанды индустрилық университеті, Теміртау, Қазақстан
(E-mail: a.kanatbaeva@tttu.edu.kz, e.lobanova@tttu.edu.kz)*

Сыбайлас жемқорлықтың жастар санасына әсері және оны болдырмау жолдары

Мақалада сыбайлас жемқорлықтың жастар санасына тигізетін теріс әсері жан-жақты қарастырылады. Зерттеуде жастардың әділеттілікке деген сенімінің төмендеуі, моральдық-этикалық құндылықтардың әлсіреуі, заңға деген құрметтің азаюы және азаматтық белсенділіктің төмендеуі сияқты өзекті мәселелер қозғалады. Жастардың сыбайлас жемқорлыққа бейім болуының негізгі себептері – ақпараттың жеткіліксіздігі, қоғамдағы нормалардың әлсіреуі, үлгі алуға лайықты тұлғалардың жетіспеушілігі және профилактикалық жұмыстың әлсіздігі екені атап өтіледі. Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан «Адал ұрпақ», «Саналы ұрпақ», «Ашық университет» жобаларының рөлі сипатталып, білім беру мен құқықтық ағартудың маңыздылығы атап өтіледі. Мақалада сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың тиімді жолдары ретінде академиялық адалдықты енгізу, жастар форумдары мен челленджер өткізу, әлеуметтік желілер арқылы адалдықты насихаттау ұсынылады. Зерттеу нәтижелері жастардың парасыз болашаққа сенімін қалыптастыруда тәрбиенің, білімнің, ақпараттық саясаттың және қоғамдық белсенділіктің маңызды екенін айғақтайды.

Түйін сөздер: сыбайлас жемқорлық, жастар, алдын алу, саналы ұрпақ, құқық, әділеттілік, білім, тәрбие, мораль, азаматтық белсенділік

Кіріспе

Сыбайлас жемқорлық (коррупция) – лауазымды тұлғалардың өз өкілеттіктерін жеке пайдасы үшін теріс пайдалануы. Ол пара алу, пара беру, қызмет бабын асыра пайдалану және сеніп тапсырылған мүлікті иемдену сияқты әрекеттермен көрініс табады.

Сыбайлас жемқорлық – адамзат өркениетінің даму барысындағы ең өзекті әрі қауіпті құбылыстардың бірі. Бұл – тек құқық бұзушылық қана емес, қоғамдағы әділеттілік пен теңдік принциптеріне тікелей нұқсан келтіретін әлеуметтік дерт. Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Сыбайлас жемқорлық – мемлекетті іштен ірітіп, ұлттық қауіпсіздікке қатер төндіретін құбылыс» деген болатын. Ал Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев бұл мәселені түбегейлі жою үшін жүйелі реформалар жүргізу қажеттігін жиі атап өтуде.

Негізгі бөлім

Қоғамның маңызды бөлігі саналатын жастар бұл мәселеде ерекше назарда болуы тиіс. Себебі жастардың санасы, құндылықтары мен өмірге деген көзқарасы қалыптасу үстінде. Сондықтан сыбайлас жемқорлықпен күресті білім мен тәрбие беру жүйесінен, яғни жастардан бастау – ұзақ мерзімді әрі тиімді шешім болып табылады.

Сыбайлас жемқорлықтың жастарға тигізетін теріс әсеріне тоқталатын болсақ, жастар – мемлекеттің ең белсенді, жаңашыл әрі креативті бөлігі. Алайда дәл осы әлеуметтік топ сыбайлас жемқорлықтың құрбанына да, қатысушысына да айналып кетуі мүмкін.

Сыбайлас жемқорлықтың жастар санасына келесідей теріс әсерлері байқалады:

1. Әлеуметтік әділеттілікке деген сенімнің жоғалуы

Жемқорлық белең алған қоғамда жастар өздерінің күш-жігерімен жетістікке жетуге сенбейді. Олар пара беру арқылы жоғары баға алу, қызметке орналасу немесе грант иелену мүмкін екенін көріп, әділеттілікке деген үмітін үзеді.

Раздел 4. «Экономика. Общеобразовательные, социально-гуманитарные и фундаментальные дисциплины»

2. Моральдық-этикалық құндылықтардың әлсіреуі

Сыбайлас жемқорлық – адалдық пен әділеттілікке қарсы әрекет. Егер жас адам мұндай жағдайға жиі куә болып өссе, онда ол мұны қалыпты жағдай деп қабылдай бастайды. Бұл оның ішкі дүниетанымына, адамгершілік қасиеттеріне кері әсер етеді.

3. Заң мен тәртіпке селқос қарау (құқықтық нигилизм)

Жемқорлықтың салдарынан заң тек қағаз жүзіндегі талапқа айналып, жастар үшін өзекті болмай қалады. Олар құқықтық нормаларға емес, «бейресми жолдар» мен таныстыққа сенуді жөн көреді.

4. Азаматтық белсенділіктің төмендеуі

Мемлекетке, қоғамға, саясатқа сенімі жоғалған жастар елдегі әлеуметтік процестерге араласуға құлықсыз болады. Бұл өз кезегінде демократиялық дамуға да кері әсерін тигізеді.

ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің 2024 жылғы деректеріне сәйкес, жастар арасында жемқорлық фактілерін тіркеу азайғанымен, пара беру мен алу фактілері әлі де кездеседі. Атап айтқанда, 2023 жылы студенттер тарапынан 57 жемқорлыққа қатысты құқықбұзушылық тіркелген. Бұл – жастарға бағытталған алдын алу жұмыстарын әлі де күшейтуді қажет етеді.

Сыбайлас жемқорлықтың жастар арасында туындау себептері:

1. Ақпараттың жетіспеушілігі. Көптеген жас азаматтар сыбайлас жемқорлықтың мәні мен оның заңдық салдары туралы толық білмейді.

2. Қоғамдық нормалардың бұзылуы. Кей ортада «таныспен шешу», «шапан жабу» дәстүрлері қалыпты жағдай ретінде қабылданады.

3. Үлгі тұтар тұлғалардың жетіспеуі. Адал еңбекпен жетістікке жеткен тұлғалар туралы ақпарат аз, есесіне жемқорлықпен аты шыққан тұлғалар жиі танымал.

4. Жүйелі алдын алу жұмыстарының әлсіздігі. Жастарға бағытталған нақты, жүйелі антикоррупциялық бағдарламалар жеткіліксіз.

Сыбайлас жемқорлықты болдырмау және алдын алу жолдары:

1. Білім беру мен тәрбиені күшейту

– Сыбайлас жемқорлыққа қарсы ағарту курстары оқу орындарында міндетті түрде енгізілуі қажет.

– Мектеп пен университет деңгейінде адалдық сағаттары, тәрбие сағаттары, дебаттар, ойын форматындағы сабақтар ұйымдастырылуы тиіс.

– «Адал ұрпақ», «Саналы ұрпақ» жобаларының жұмысын кеңейту қажет.

2. Заңдық жауапкершілік туралы кеңінен ақпарат тарату

– Жастар арасында сыбайлас жемқорлықтың қылмыстық және әкімшілік жауапкершілігі туралы нақты мәлімет беру.

– Нақты оқиғалар мен мысалдар келтіріп, пара алудың да, берудің де заң алдында жазаланатынын ұғындыру.

3. Цифрландыру және ашықтықты қамтамасыз ету

– Мемлекеттік және білім беру жүйесінде ашықтық пен есеп берушілік орнату.

– Электрондық қызметтерді енгізу арқылы адам факторының әсерін азайту (мысалы: емтихан бағаларын автоматтандыру, портал арқылы құжат қабылдау).

4. Жастардың азаматтық белсенділігін арттыру

– Жастарды волонтерлік, қоғамдық, экологиялық және антикоррупциялық жобаларға белсенді тарту.

– Адал еңбек, еңбек этикасы, кәсіптік адалдық қағидаларын насихаттау.

5. Үлгі болар тұлғалар мен табысты өмір жолдарын дәріптеу

– Адал жолмен жетістікке жеткен кәсіпкерлер, ғалымдар, спортшылардың өмір жолы туралы кездесулер мен видеоматериалдар ұйымдастыру.

– Қазақстанда жастар арасында сыбайлас жемқорлықтың алдын алу бойынша келесі жобалар іске асуда:

– «Адал Ұрпақ» еріктілер клубы (мектептерде);

– «Саналы Ұрпақ» жобалық кеңселері (ЖОО-ларда);

– «Ашық университет», «Digital University» сияқты жобалар;

Раздел 4. «Экономика. Общеобразовательные, социально-гуманитарные и фундаментальные дисциплины»

– ҚР БҒМ мен Сыбайлас жемқорлыққа қарсы агенттіктің бірлескен оқу құралдары мен әдістемелері.

– Сыбайлас жемқорлық тек құқықтық емес, психологиялық және әлеуметтік мінез-құлық мәселесі ретінде де қарастырылады.

– Жастар кей жағдайда әлеуметтік қысымға байланысты пара беруге немесе алуға мәжбүр болады.

– «Бәрі осылай істейді» деген ұжымдық мінез-құлық та жастардың дұрыс пен бұрысты ажырата алмауына әкелуі мүмкін.

Қорытынды

Мақаланы қорытындылай отырып, нақты ұсыныстарды бөліп көрсету пайдалы:

- ЖОО-ларда академиялық адалдық кодексін міндетті түрде енгізу;
- Әрбір студенттің антикоррупциялық ағарту курстарынан өтуін қамтамасыз ету;
- Сыбайлас жемқорлыққа қарсы челленджер мен жастар форумдарын тұрақты өткізу;
- Әлеуметтік желілер арқылы жастар арасында адалдықты насихаттау.

Сыбайлас жемқорлық – тек заңды емес, рухани таяздықтың, адамгершілік дағдарысының көрінісі. Жастардың бойына адалдық, әділеттілік және заңға құрмет секілді құндылықтарды сіңіру – мемлекет пен қоғамның ортақ міндеті. Бұл мақсатқа жету үшін тәрбие, білім, ақпарат және қоғамдық белсенділікті ұштастырған тиімді жүйе қажет. Жастардың санасында парасыз болашақ қалыптасса – еліміздің ертеңі де жарқын болары сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңы. – Астана, 2015.
2. Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің ресми сайты. – Режим доступа: <https://www.gov.kz> – Дата обращения: [указать дату обращения].
3. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы. – Алматы, 2022.
4. Transparency International. Corruption Perceptions Index – 2023 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.transparency.org> – Дата обращения: [указать дату обращения].
5. Тоқаев Қ.-Ж. Әділетті Қазақстан – бәрімізге ортақ ел: Қазақстан халқына Жолдау. – Астана, 2023.

А.Б. Канатбаева, Э.Г. Лобанова

Влияние коррупции на сознание молодежи и пути ее предотвращения

В статье всесторонне рассматривается негативное влияние коррупции на сознание молодежи. В исследовании поднимаются актуальные проблемы, такие как снижение доверия к справедливости, ослабление морально-этических ценностей, утрата уважения к закону и снижение гражданской активности. Отмечается, что основные причины склонности молодежи к коррупционному поведению – недостаток информации, разрушенные общественные нормы, дефицит достойных примеров для подражания и слабая профилактическая работа. Подчеркивается значение таких проектов, как «Адал ұрпақ», «Саналы ұрпақ», «Открытый университет», а также важность просветительской и правовой работы. В качестве эффективных мер борьбы с коррупцией среди молодежи предлагается внедрение академической честности, проведение форумов и челленджей, продвижение принципов честности через социальные сети. Результаты исследования подтверждают значимость воспитания, образования, информационной политики и гражданской активности в формировании у молодежи устойчивого антикоррупционного мировоззрения.

Раздел 4. «Экономика. Общеобразовательные, социально-гуманитарные и фундаментальные дисциплины»

Ключевые слова: коррупция, молодежь, профилактика, саналы ұрпақ, право, справедливость, образование, воспитание, мораль, гражданская активность

A.B. Kanatbayeva, E.G. Lobanova

The influence of corruption on youth consciousness and ways to prevent it

The article provides a comprehensive examination of the negative impact of corruption on the consciousness of youth. The study addresses pressing issues such as the decline in belief in justice, the erosion of moral and ethical values, reduced respect for the law, and weakened civic engagement. It is noted that the main reasons for young people's inclination toward corrupt behavior are a lack of information, the erosion of societal norms, a shortage of worthy role models, and weak preventive efforts. The importance of national initiatives such as «Adal Urpaq» «Sanaly Urpaq» and «Open University» is highlighted, along with the significance of legal education and public awareness. Proposed anti-corruption strategies include promoting academic integrity, organizing youth forums and challenges, and fostering a culture of honesty through social media. The findings emphasize the critical role of education, upbringing, information policy, and civic involvement in shaping a corruption-free mindset among young people.

Keywords: corruption, youth, prevention, Sanaly Urpaq, law, justice, education, upbringing, morality, civic engagement

References

1. Kazakstan Respublikasynyn «Sybailas zhemkorlykka karsy is-kimyl turaly» Zangy. – Astana, 2015.
2. Kazakstan Respublikasynyn Sybailas zhemkorlykka karsy is-kimyl agenttiginin resmi saity. – Rezhim dostupa: <https://www.gov.kz> – Data obrashcheniya: [ukazat' datu obrashcheniya].
3. Sybailas zhemkorlykka karsy madeniet negizderi: oku kuraly. – Almaty, 2022.
4. Transparency International. Corruption Perceptions Index – 2023 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa: <https://www.transparency.org> – Data obrashcheniya: [ukazat' datu obrashcheniya].
5. Tokaev K.-Zh. Adilettei Kazakstan – barimizge ortak el: Kazakstan khalqyna Zholdaуy. – Astana, 2023.